

GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT
GIBTU Journal of Faculty of Islamic Sciences SIRAT
ISSN 2757-8631 | e-ISSN 2717-8064
Kasım / November 2021, 2/2: 226-250

Abdülğani en-Nâblusî'nin *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* İsimli Eserinin Muhteva Analizi

Mehmed Zahid TIĞLIOĞLU
Dr., Bağımsız Araştırmacı
PhD., Independent Researcher
mztigli@gmail.com
Konya, Turkey
orcid.org/0000-0001-5266-4851

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 19 Eylül / September 2021
Kabul Tarihi / Accepted: 26 Kasım / November 2021
Yayın Tarihi / Published: 30 Kasım / November 2021
Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Kasım / November
Cilt-Sayı / Volume-Issue: 2/2
Sayfa: 226-250

Atıf / Citation: Tıǧlıođlu, Mehmed Zahid. "Abdülğani en-Nâblusî'nin es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî İsimli Eserinin Muhteva Analizi [Content Analysis of Abdülğani al-Nablusi's Commentary Titled es-Siratu's-Sawi Serhu Dibajati'l-Mathnawi]" *Sirat* 2/2 (Kasım/November 2021): 226-250.

İntihal Taraması / Plagiarism Detection: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal taramasından geçirildi. / This article has been reviewed by at least two referees checked for plagiarism.

Abdülğani en-Nâblusî'nin *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* İsimli Eserinin Muhteva Analizi

Öz

17. yüzyıl sonu 18. Yüzyıl başlarında yaşamış âlimlerden olan Abdülğani en-Nâblusî (ö. 1143/1731) İslâm ilimlerinin muhtelif disiplinlerinde üç yüzün üzerinde eser vermiş velûd bir şahsiyettir. Nâblusî'nin en fazla eser verdiği saha yüzde kırka yakın oranla tasavvuf alanıdır. Nâblusî'nin bu alanda kaleme aldığı eserlerden biri de Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin Mesnevî isimli eserinin üç cildinin başına yazdığı Arapça dîbâcesine yazdığı *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* isimli şerhidir. Bizzat Hz. Mevlânâ tarafından kaleme alınan bu Arapça dîbâceler Mesnevî'nin 1, 3 ve 4. ciltlerin dîbâceleridir. Mesnevî'nin geri kalan üç cildin (2, 5 ve 6. ciltler) dîbâceleri ise Farsça'dır. Nâblusî'nin Mevlânâ ile İbnü'l-Arabî sentezi ve bu sentez zâviyesinden kaleme aldığı şerhi, bir anlamda Mevlânâ'nın Mesnevî'de ifade ettiği felsefe ve hikmeti tanıtan giriş mâhiyetindedir. Biz bu makalemizde söz konusu eseri analiz etmekle Ekberî Geleneği müntesibi olan Nâblusî'nin Mesnevî'ye bakışını analiz etmiş olacağız. Tespit ettiğimiz yazma nüshalarını zikredip, bu eseri şerh etme amacını ve şerhte yaptığı yorumları tahlil edeceğiz.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Nâblusî, Mevlânâ, Mesnevî, Dîbâce.

Content Analysis of Abdulgani al-Nablusi's Commentary Titled es-Siratu's-Sawi Serhu Dibajati'l-Mathnawi

Abstract

One of the late 17th century early 18th century scholars and intellectuals, Abdulgani en-Nablusi (d. 1143/1731), is a prolific personality who has produced works in almost all disciplines of Islamic sciences. Having written over three hundred works, a ratio of nearly forty percent of these works is in the field of Sufism. *es-Siratu's-Sawi Sharhu Dibajati'l-Mathnawi* is one of the works written by Nablusi in this field. It is a commentary on the Arabic introductions of the three volumes of Mawlana Celaleddin-i Rumi's famous work *Mathnawi*. Directly written by Mawlana these three Arabic introductions are in *Mathnawi's* 1st, 3rd and 4th volumes. The introductions of the left over 3 volumes (2nd , 5th and 6th volumes) are written in the Persian language. We will mention the manuscripts we have identified and discuss why he commented on this work and analyse the comments he made in the commentary. Nablusi's synthesis of Mawlana and Sheikh Akbar and the commentary he wrote from the point of view of this synthesis, in a sense is an introduction to the philosophy and wisdom expressed by Mawlana in his *Mathnawi*. In this article, by analysing this work of Nablusi we will also be analysing his view of the *Mathnawi*, as a follower of the Akbarî Tradition.

Keywords: Tasawwuf, Nablusi, Mawlana, *Mathnawi*, Introduction.

Giriş

Sûfi âlimler, Şeyh-i Ekber'in *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* ve *Fusûsu'l-Hikem*'ine ve Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si başta olmak üzere bütün eserlerine özel ehemmiyet vermişlerdir. Meşhur şair Nâbî, *Hayriyye*'sinde bu durumu şöyle dile getirir:

Tâlib-i Hakk'a olur rehnümâ *Nusha-i Mesnevî-i Mevlânâ*
Dîde-i rûha çeker kuhl-ı husûs *Nûr-ı esrâr-ı Fütûhât ü Fusûs¹*

Osmanlı münevveri olarak İmam Nâblusî de "her iki anneden süt emmiş"² ve Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin eserlerini okuyup şerhler yazmanın yanı sıra Şeyh-i Ekber'in kitaplarını yıllarca okumuş, okutmuş ve Şeyh-i Ekber'in kitaplarına şerhler ve ta'likler yazmıştır.³ Vahdet-i vücûd anlayışına dair eserler vermiştir. Şair Nâbî'nin de dediği gibi *Tâlib-i Hakk'a* rehber olması için bir de *Mesnevî-i Ma'nevî*'nin üç dîbâcesini şerh etmiştir.

Mesnevî başta olmak üzere Hz. Mevlânâ'yı ve eserlerini tanımadan medeniyetimizi hakıyla anlamak ve tanımak mümkün değildir.⁴ Bu sebeple Nâblusî'nin *Mesnevî-i Ma'nevî*'nin üç dîbâcesine yazdığı şerh bu ince medeniyeti tanımamızda önemli bir işaret feneridir.

¹ Mahmut Kaplan, *Hayriyye Nâbî (inceleme-metin)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 294.

² Mahmud Erol Kılıç, *Anadolu'nun Ruhu Tasavvuf Felsefe Siyaset Konuşmaları* (İstanbul: Sufî, 2018), 182.

³ Mehmed Zahid Tıġlıoġlu, *Abdûlgani en-Nâblusî ve Tefsirciliği* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 84. Ayrıca bk. Mahmud Erol Kılıç, *Şeyh-i Ekber İbn Arabî Düşüncesine Giriş* (İstanbul: Sufî, 2018), 328-329; Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdûlgani Nablûsî Hayatı ve Fikirleri*, çev. Veysel Uysal (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 163-164.

⁴ Mahmud Es'ad Coşan, *Tarihî ve Tasavvufî Şahsiyetler* (İstanbul: Server Yayınları, 2008), 119.

1. Nâblusî'nin *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* isimli *Mesnevî* Dîbâceleri Şerhi

Nâblusî her ne kadar Kâdirîyye, Nakşibendiyye tarîkatlarından icâzetli bir âlim ve ârif olsa da Mevleviyye tarîkatı ile irtibatı çocukluk dönemine kadar gitmektedir. 7-8 yaşlarında babası ile semâya katıldığını kendisi ifade etmektedir.⁵ Küçük yaşlarından itibaren *Mesnevî*'yi dinleme ve Mevleviyye tarîkatının erkanına yakînen şâhit olma fırsatı bulmuştur. Kendi döneminde Mevleviyye tarîkatına karşı Kadızâdelilerin devamı mâhiyetindeki zihniyetin tazyikine karşı Mevleviyye tarîkatını müdafaa sadedinde müstakil eser kaleme almıştır.⁶ Ayrıca ney dinlemeye karşı özel ilgisi olan⁷ Nâblusî'nin *Fethu'l-Kerîmi'l-Vehhâb fî Ulûmi'l-Müstefâde mine'n-Nâyi ve'ş-Şebbâb* isimli ney hakkında yazdığı müstakil bir eseri de bulunmaktadır.⁸ Nâblusî dîvânında ney başta olmak üzere Mevlevî Tarîkatı'nda kullanılan rebâb,⁹ tanbûr¹⁰ gibi müzik aletlerini birer metafor olarak kullanmaktadır.

Nâblusî'nin manzum olarak kaleme aldığı *Bevâtinü'l-Kur'ân ve Mevâtinü'l-Furkân* isimli işâri tefsiri tıpkı *Mesnevî* gibi ney metaforu ile başlar.¹¹ Şu kadar farkla ki, *Mesnevî*'de ney ayrılıklardan şikâyet ederken,¹² *Bevâtinü'l-Kur'ân*'da ney dostları hatırlatmaktadır.¹³

⁵ Abdülğani Nâblusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, ed. Bekrî Alaaddin (Dimaşk: Dâru Nînevâ, 2009), 67.

⁶ Abdülğani Nâblusî, *Mevlevilik Müdafası (el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye (Mevlevî Büyüklerinin Yolunda İnci Gerdanlıklar)*, çev. Mehmed Zahid Tıgınoğlu (İstanbul: İnsan Yayınları, 2019), 109.

⁷ Kemâleddin el-Gazzî, *el-Virdü'l-ünsî ve'l-vâridü'l-kudsî fî tercemeti'l-Ârif Abdülğani en-Nâblusî*, ed. Samir Akkaş (Leiden: Daru Brill, 2012), 340.

⁸ Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdülğani Nâblusî Hayatı ve Fikirleri*, 219.

⁹ Abdülğani Nâblusî, *Dîvânü'l-hakâik ve mecmû'r-rekâik*, ed. Muhammed Abdulhâlik ez-Zenâtî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 40.

¹⁰ Nâblusî, *Dîvânü'l-hakâik ve mecmû'r-rekâik*, 227.

¹¹ Abdülğani Nâblusî, *Bevâtinü'l-Kur'ân ve mevâtinü'l-Furkân* (Şam: Zâhiriyye Kütüphanesi, 9868), 1b.

Nâblusî'nin *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* isimli eseri Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin altı ciltlik *Mesnevî-i Ma'nevî* eserindeki üç cildin başında yazdığı Arapça üç dîbâcenin şerhidir.¹⁴ Bu ciltler *Mesnevî*'nin 1, 3 ve 4. ciltlerin dîbâceleridir. *Mesnevî*'nin geri kalan üç cildin (2, 5 ve 6. ciltler) dîbâceleri ise Farsça'dır.¹⁵ Kalan üç cildin başındaki girizgâhlar Farsça'dır. Nâblusî Farsça bu üç dîbâceyi şerh etmemiştir. Nâblusî'nin *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* isimli eserinde *Mesnevî* hakkında genel bilgiler vermesi¹⁶ Nâblusî'nin Farsça bildiğine dair bir ipucu vermektedir. Nâblusî'nin ilim ehli olan aile büyüklerinin Arapça'nın yanı sıra Farsça ve Türkçe bildikleri,¹⁷ Nâblusî'nin yetiştiği hânedede de bu geleneğin devam ettiği Nâblusî araştırmacıları tarafından belirtilmiştir.¹⁸ Nâblusî'nin *Mesnevî* hakkında verdiği bilgi, onun *Mesnevî*'yi etüt ettiğini göstermektedir. Nâblusî, *Mesnevî*'nin son Arapça dîbâcesi olan dördüncü cildin mukaddimesinde geçen "Dördüncü göç

وأعشق صوت الناي والدف والغنا لتذكير معناه خطاب الأجابة

¹² Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf*, çev. Süleyman Nahîfî (İstanbul: Sufi, 2018), 43.

¹³ Tıĝlıoĝlu, *Abdûlgani en-Nâblusî ve Tefsirciliĝi*, 230.

¹⁴ Recep Dikici, *Abdûlgani en-Nablusi ve Süleymaniye Kütüphanesindeki Mesnevî Dîbâcesi Şerhi* adıyla eser hakkında çok özet bir bildiri sunmuştur. Kaynakça kısmıyla birlikte altı sayfadan ibaret olan bu bildirisinin yarısı Nâblusî hakkındadır. Kalan kısımda da *Mesnevî*'nin ilk dîbâcesine Nâblusî'nin yazdığı şerhin ilk giriş kısmından birkaç küçük örneğe ve eserin sonunda yer alan kasideden birkaç beyte yer verilmiştir. Dikici'nin söz konusu bildirisinde Nâblusî'nin bu eserin *Mesnevî*'nin Arapça üç dîbâcesinin şerhi olduğuna dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Yazarın bildirisine verdiği başlıktan ve verdiği örneklerden Nâblusî'nin *Mesnevî*'nin sadece ilk dîbâcesine şerh yazdığı kanaati oluşturmaktadır ki bu doğru değildir. bkz. Recep Dikici, "Abdûlgani en-Nablusi ve Süleymaniye Kütüphanesindeki Mesnevî Dîbâcesi Şerhi", *IX. Milli Mevlânâ Kongresi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, 1997), 191-196.

¹⁵ Aydın Atık, "Arapça Dîbâceleri Bakımından Mevlânâ Mesnevîsi", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 / 2 (Ocak 2016), 110.

¹⁶ Abdûlgani Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, 3606), 159a.

¹⁷ el-Gazzî, *el-Virdü'l-ünsî ve'l-vâridü'l-kudsî fî tercemeti'l-Ârif Abdûlgani en-Nâblusî*, 47.

¹⁸ Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdûlgani Nâblusi Hayatı ve Fikirleri*, 93.

ikametgâhların en güzeline, faydaların en yücesinedir.”¹⁹ ifadesini şu şekilde şerh etmektedir:

“Bu kitap, dördüncü seyr ü seferdir. *Mesnevî*’nin ilk cildi nefisten Hakk’a, ikinci cildi Hakk’tan Hakk’a, üçüncü cildi Hakk’tan halka, dördüncü cildi ise halktan halkadır. Bu merteye ise kâmillerin seyrindeki son kısım, Muhammedî yolcuların son durağıdır. İşte bu *Mesnevî-i Mevlevî*’deki dördüncü kısım.”²⁰

Nâblusî’nin sadece Arapça üç dîbâceyi şerh etmiş olması, kendi tercihinin ötesinde bu şerhi yazmaya sevk eden talebi dikkate aldığı ve bu isteğe binaen sadece Arapça dîbâceleri şerh ettiğini düşünmekteyiz. O, söz konusu eserin girişinde kendisine gelen talebi şiir formatında şu sözlerle dile getirir:

طلب منه شرح ثلاث دييجات هي لشمس الحقيقة كالزجاجات
فكشفت عن وجوهها النقاب فلاح فلاحها كالبدر ليس دونها سحب
ولا عجب أن تخدمها الأبواب وقد قرأت منها الم ذلك الكتاب

(Şerhi istendi Nâblusî’den şu üç dîbâcenin,

Her biri kristal gibidir hakikat güneşinin,

Hakikatin sîmâsından kaldırdı peçesin,

Parıldadı, bulutsuz dolunay gibi yüzündeki sevincin,

Gönüller ona râm olmuşsa, yoktur bunda bir acep ve itâb!

Okudum ben de ondan Elif Lâm Mîm Zâlike’l-Kitâb!)²¹

¹⁹ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf*, 413.

الظعن الرابع إلى أحسن المراتب وأجل المنافع

²⁰ Nâblusî, *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es’ad Efendi, 3606), 159a. Dört sefer açıklaması için ayr. bkz. Zeliha Öteleş, *Abdülğani en-Nâblusî Şerhi Bağlamında İbnü'l-Fârız’ın Kasîde-i Tâiyye’sinde Seyr ü Sülûk* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 305.

²¹ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es’ad Efendi, 3606), 143b.

Nâblusî bu şiirinde ifade ettiği üzere kendisinden üç dîbâcenin şerhi istenmiş, o da bu talep doğrultusunda *Mesnevî*'nin 1, 3 ve 4. ciltlerin dîbâcelerine bir şerh yazmıştır.

Mesnevî'nin Arapça üç dîbâcesine yazılan şerhin Nâblusî gibi İslâmî ilimlerdeki otoritesi zamanındaki âlimler tarafından teslim edilen bir zat tarafından kaleme alınmış olması ayrı bir önem arz etmektedir. *Mesnevî*'yi okuma ve anlamada önemli bir giriş olan bu eseri kaleme alan İmam Nâblusî, tasavvuf ilmindeki yetkinliğinin yanında fıkıh ilminde eserleri olan ve devrinin âlimleri tarafından “*allâme, kutup, ikinci Ebû Hanîfe*” olarak takdim edilmektedir.²² Son dönem Osmanlı âlimlerinden Şeyhülislam vekili Muhammed Zahid el-Kevserî, İmam Nâblusî için “Müteahhir âlimler içinde en faziletli olanlardandır. Allah kendisine fıkıh ve hadis ilimlerini cem etmede müyesser kılmıştır.” demektedir.²³ Dînî ilimlerde yed-i tûlâ sahibi, Kur'ân ve sünnet âlimi bir ârifin yazdığı şerh, günümüzde birtakım insanların *Mesnevî* hakkında cehaletten ve ilmî-irfânî gelenekten kopmaktan neşet ettiğini düşündüğümüz ilim ve insaf hududunu mütecaviz sözlerine bir cevap teşkil ettiği kanaatindeyiz.

²² Abdülgani Nâblusî, *Tenbîhu'l-efhâm alâ meâni umdeti'l-ahkâm* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 843), 1a.

²³ Zahid el-Kevserî, *Mukaddimât* (Beyrut&Dimaşk: Dâru's-Süreyya, 1997), 459.

2. *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî*'nin Yazma Nüshaları

Nâblusî, eserin sonundaki ferâğ kaydında risaleyi 5 Muharrem 1088 (10 Mart 1677) yılı salı gününde tamamladığını belirtir.²⁴ Onun 1050 (1641) yılında doğduğu bilindiğine göre bu eseri 37 yaşında yazdığını söyleyebiliriz.

Eserin tespit ettiğimiz nüshaları şunlardır:

2.1. İlk nüsha Zâhiriyye Kütüphanesi 4008 numaralı yazma eserin 22a ile 34b varakları arasında olan nüshadır.²⁵ İlgili nüshanın önünde ve devamında Nâblusî'nin müellif hattı eserleri vardır. İlgili mecmuada toplam 33 yazma eser bulunmaktadır. Nüsha 1098 (h.) yılında Hâfız Muhammed b. Ahmed tarafından istinsah edilmiştir. Yazıldığı zamanda müellif hayatta olduğu için eserin Nâblusî'ye arz edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca eserin bulunduğu ilgili mecmuanın içinde Nâblusî'nin bizzat el yazısı ile kaleme alınmış eserlerinin olması, bu mecmuanın Nâblusî'ye ait olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

2.2. İkinci nüsha, Süleymâniye Kütüphanesi Es'ad Efendi kısmı 3606 numarada kayıtlı olan nüshadır.²⁶ Mecmuada 38 risale vardır. İlgili eser, mecmuanın 143b ile 160b varakları arasındadır.

2.3. Üçüncü nüsha, Bosna Hersek, Gâzî Hüsrev Bey Kütüphanesi 3357 numarada kayıtlıdır.²⁷ 36 risalelik bir mecmuanın 5. eseridir. Eserimiz, yazmada 62b ile 71a varakları arasındadır. Ancak yazmanın ortasında bir eksiklik olduğu gözlemlenmiştir.

²⁴ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî*, (Şam: Zâhiriyye Kütüphanesi, 4008), 34b.

²⁵ Bk. Ek-1

²⁶ Bk. Ek-2

²⁷ Bk. Ek-3

2.4. Dördüncü nüsha Süleymâniye Kütüphanesi Tâhir Aġa Tekkesi 43 numarada kayıtlıdır.²⁸ İlgili nüsha 34 varak olup müellifin talebelerinden Kellâs (kireçci, badanacı) lakabıyla marûf Arslan Attâr tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüsha tamdır ve yazısı gayet okunaklıdır.

3. Nâblusî'ye Göre *Mesnevî*'nin İlham Eseri Olması

İlham, kişinin Allah yolundaki gayreti nispetinde gönlüne doğan manalardır. İlim ve irfanı kendisinde cem etmiş sûfiler bu manaların dinin zâhirine muvâfık olmasını şart koşmuşlardır. Onlara göre ilham imanın kemalinden ve irfandan neşet etmektedir.²⁹ Dinin zâhirine uymayan ve zâhir emirleri ilğa eden, zâhirî ilme sahip olmadan bâtinî işaret iddiasında bulunma durumları³⁰ ise sapkınlık olarak nitelenmektedir.³¹ Bu bağlamda Bâtinîlikle Tasavvufu birbirinden ayırabiliriz. Bâtinîliğin dinin emirlerini ilğa ve iptal etmeye kadar giden bir düşünce olduğu dile getirilebilir.³² Nâblusî, bâtin ilmini bilmek için zâhir ilmini bilmenin şart olduğunu, zâhir ilmini bilip amel ettikçe kişinin kalbinin arınıp nurlanacağını ve bu sayede bâtin ilmine ulaşabileceğini söyler.³³ Bir bâtin ilmi olan işârî tefsir de Kur'ân ve Sünnetin hükümlerini ilga ve iptal etmez. Dolayısıyla İgnaz Goldziher'in iddia ettiği gibi dinin zâhir hükümlerini inkâr etmeksizin

²⁸ Bk. Ek-4

²⁹ Abdülgani Nâblusî, *et-Tahrîru'l-Hâvî alâ Tefsîri'l-Beyzâvî* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoġlu, 79), 37b.

³⁰ Muhammed Bedirhan, *Abdülgani Nâblusî'nin Vahdet-i Vücûd Müdafaası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 580.

³¹ Meşân Abdulisâvî, *et-Tefsîru'l-işârî mâhiyyetuhû ve davâbituhû*, (Beyrut; Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 208-210.

³² Tıġlıoġlu, *Abdülgani en-Nâblusî ve Tefsirciliġi*, 197.

³³ Abdülgani Nâblusî, *el-Metâlibu'l-vefîyye bi-şerhi'l-Ferâidi's-Seniyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim Paşa, 797), 6a-b.

yapılan işârî tefsirler Kur'ân'a ve dine aykırı olarak değerlendirilemez.³⁴

Nâblusî vahyi, Nebevî vahiy ve ilhâmî vahiy olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre Nebevî vahiy, mutlak olarak peygamberlere ve peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed Mustafa'ya *sallallahu aleyhi ve sellem* has iken, ilhâmî vahiy, kıyamete dek Muhammedî varislerin kalplerinde muhtelif dillerde sâdır olmaktadır. Nâblusî'ye göre *Mesnevî* de, bu tür bir ilham eseri kitaptır ve marifet ve ilimlerin hakikatlerine dair nazmedilmiştir.³⁵ Nâblusî, şeriattan kopuk bir hakikat anlayışını reddeder. Dolayısıyla onun hakikat dediği yerde şeriat mündemiçtir. Nâblusî, *Mesnevî* dîbâcelerinin şerhinde şeriat ve hakikat ilminin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgular.

Nâblusî sünnete uygun yaşayarak zâhiri/dışı temizleme ve sâlih amelin keyfiyetini bilme ilmini fikh-ı aşğar; sahih inancın keyfiyetini bilmeye fikh-ı kebîr; İlâhî hakikatler ve Rabbânî marifetleri de fikh-ı ekber olarak nitelemektedir. O bu konuda şöyle demektedir:

“*Fikh-ı ekber* tabiri, önceden de kullanılan bir kavramdır. Nitekim İmâm-ı Azam Ebû Hanife (Allah ondan razı olsun), ümmetin kâhir ekseriyetinin itikadı olan Ehl-i Sünnet inancıyla kalpleri temizleme konusunda kaleme aldığı eserine *Fikh-ı ekber* (en büyük fıkıh) ismini vermiştir. *Fikh-ı ekber* tabiri kişinin Hz. Peygamber'in sünnetine uygun amel etmek suretiyle zâhirini/dışını temizleme ilmi olan *fikh-ı aşğar*'a (en küçük fıkıh) nispetle denmiştir. Dolayısıyla üç türlü fıkıh vardır: fikh-ı aşğar, fikh-ı kebîr, fikh-ı ekber. *Fikh-ı aşğar* (en küçük fıkıh), sâlih amelin keyfiyetini bilmedir. *Fikh-ı kebîr* (büyük fıkıh), sahih inancın keyfiyetini bilmedir. *Fikh-ı ekber* (en

³⁴ İğnaz Goldziher, *Mezâhibu't-tefsîri'l-İslâmî*, çev. Abdulhalim en-Neccâr (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1955), 201-204.

³⁵ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 143b.

büyük fıkıh) ise *Mesnevî*'nin de ihtiva ettiği İlahî hakikatler ve Rabbânî marifetlerdir."³⁶

Nâblusî'nin bu tasnifi İslam'ı sadece zâhirî fıkha (Nâblusî'nin ifadesiyle *fikh-ı asğar*) indirgeyen bakışa göre farklı bir konumda durmaktadır. İrfânî duruşta, dine bütüncül olarak ele alan bir fıkıh anlayışına şahit olmaktayız. Nâblusî'nin de içinde bulunduğu bu irfânî gelenekte din sadece görünen kısmı ele alan *fikh-ı asğardan* ibaret değildir. Fıkıhın bu şekilde tasnif edilmesiyle zâhir fikhı, tahfif ve ihmal edilmemektedir. Bilakis amellerin zâhirî yanı ile takvâ gibi kalbî arınmışlığın bütünlüğü hedeflenir. Bu fıkıhla birlikte sahih inancın keyfiyetini bilme olan *fikh-ı kebir* insanı *fikh-ı ekber* olan marifetullaha ulaştırmalıdır.

Nâblusî'nin araç olarak gördüğü fıkıh, günümüzde hâkim din algısında amaç haline getirilmiştir. Kanaatimizce gayeye matuf olmayan ve amaç haline getirilen bu araçlar, ümmeti birleştirmekten ziyade ayırıştırmaya hizmet etmekte ve günümüzde İslâm âlemindeki fikrî dağınıklık ve ayrılıkların temelinde bu husus yatmaktadır. Marifetullah'ı gaye edinmiş âlim ârifler dinin şeriat ahkâmına uymada titizlik gösterirler ve dinin hükümlerine uymayan insanın asıl maksada vâsıl olmaktan da mahrum olacağına inanmaktadırlar. O bu konuda şöyle demektedir:

ومن ينكر التفسير ينكر ظاهراً
فيكفر في انكاره الشرعية
وما أنا في ذكر البواطن وحدها
بمنكر شيء من ظواهر شريعة

(*Tefsiri inkâr eden kişi şeriatı inkâr etmesinden dolayı küfre düşer. Ben ise yalnızca bâtinî yorumu zikretmekle şeriatın zâhirinden hiçbir şeyi inkâr ediyor değilim*).³⁷

Nâblusî bâtinî reddedip sadece zâhirle yetinmeyi Yahudilerin, zâhirî reddedip bâtinî yetinmeyi de Hıristiyanların hatası olarak görür

³⁶ Nâblusî, *es-Sirâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 145a.

³⁷ Nâblusî, *Bevâtinü'l-Kur'ân ve mevâtinü'l-Furkân* (9868), 2b.

ve Kur'ân'da bu din mensuplarıyla ilgili âyetleri o, bu zaviyeden yorumlar.³⁸

İnsan, zâhir ve bâtınıyla bir bütündür. Nâblusî'ye göre bu insânî hakikat, Allah'ın tüm esmâsının mazharı ve tecelligâhıdır.³⁹ Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın olan Allah'ın⁴⁰ insanda tekrar etmeyen⁴¹ tecellileri vardır. Nâblusî, Allah Teâlâ'nın Esmâ-i Hüsnâ'sıyla tüm varlığı kuşattığını ve her bir esmânın kendine ait hususiyeti olduğunu, Allah'ın her bir ismi öncelikli olarak Allah'ın zâtından, sonra o isme ait sırdan inkişafıta tecellîde bulunduğunu dolayısıyla Allah'ın her ismi kendi boyasını varlık âlemine vurduğunu ifade etmektedir.⁴²

Ona göre Allah'ın bir kulunu Kur'ân'la hidayete erdirmesi, her şeyde Allah'ı müşâhede ve bilmeye ulaştırmasıdır. Ancak bu müşâhede ve marifette mutlak tenzih üzere olmayı şart koşar.⁴³ Nâblusî gerek bu eserinde gerekse tasavvuf alanında yazdığı diğer eserlerinde tenzih akidesini vurgular ve vahdet-i vücûdun bu akide üzere mebni olduğunu, hulûl ve ittihaddan tamamen uzak olduğunu net bir şekilde beyan eder.⁴⁴ Nâblusî'nin bu sözlerinden biz, onun keşif, ilham ve müşâhede için tenzih akidesini öncelikli şart koştuğunu, tenzih akidesine ters olan teşbih ve tescim inancının ise keşif, ilham ve müşâhedeye mani bir perde olduğunu anlıyoruz.

³⁸ Tığlıoğlu, *Abdülğani en-Nâblusî ve Tefsirciliği*, 126-128.

³⁹ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 146a.

⁴⁰ Hadîd Sûresi, 57/3.

⁴¹ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, ed. Ebu'l-Alâ Afîfî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 124.

⁴² Nâblusî, *Bevâtinü'l-Kur'ân ve mevâtinü'l-Furkân* (9868), 4a.

⁴³ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 147a.

⁴⁴ Bkz. Nâblusî, *Bevâtinü'l-Kur'ân ve mevâtinü'l-Furkân* (9868), 2a; 51b; 92b. Örneğin 2a'da şöyle demektedir:

وما الحق بالأكوان متحد ولا حلول له فيها لمنع الأدلة

4. Varlık ve *Mesnevî*

Nâblusî *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* isimli şerhinde vahdet-i vücûd anlayışını sıklıkla vurgulamaktadır. Şüphesiz bunda onun İbnü'l-Arabî Geleneğine müntesip olmasının büyük etkisi vardır.

Nâblusî, Mevlânâ'nın bu kitabına *Mesnevî* adını vermesini varlıkla irtibatlandırır. Nâblusî önce *kitap* kelimesi üzerinde durur, kitapla kâinat arasındaki benzerlikler kurar sonra bu 'kitap'ın *Mesnevî* olmasını irdeler:

“*Ketebe* fiilinin mastarı olan kitap, onu toplayan kişinin bir araya getirmesidir. Yoksa kendi kendine toplanmış değildir. Kâinat da Allah'ın vücûda getirmesiyle vücûd bulmuştur (müced). Yoksa kâinat kendi kendine, bir öznenin eylemi olmaksızın var olmuş bir mevcut değildir. 'Var edilen' denildiğinde, bir başkasının onu var etmesine muhtaçtır ki bunun da hakikati mastar olan icad (var etmek) ile ilgilidir.”⁴⁵

Nâblusî bu sözleriyle yaratılan tüm mevcûdâtın varlığının Allah'ın varlığına bağlı olduğunu lakin Allah'ın varlığının, yaratıklarının varlığına bağlı olmadığını ifade etmektedir. Allah, varlığı zorunlu (*vâcibü'l-vucûd*) iken, yaratılmışların varlığı ise mümkündür (*mümkünü'l-vucûd*) yani var olup olmaması yönünden eşittir.⁴⁶

Allah'ın dışındaki tüm varlıklar, Allah'ın eseri ve yaratmasıdır. O'nun var etmesiyle varlık âlemine çıkmıştır. Hiçbir yaratılmış Allah'tan bağımsız var olamaz. Bu anlamda tüm yaratıklar vücûda getirilmiştir. Kendi kendine vücûd bulmamıştır. Diğer bir ifadeyle var edilmiştir, var olmamıştır. İmam Nâblusî müced (var edilmiş) ile

⁴⁵ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 144a.

⁴⁶ Abdülğani Nâblusî, *Cevâhiru'n-nusûs fî halli kelimâti'l-fusûs*, ed. Âsım İbrahim el-Keyyâlî (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 1/83-84.

mevcut (var olmuş) arasındaki inceliğe dikkat çekiyor. Bir şey var edilmişse bu var edeni hatırlatır. Diğer bir ifadeyle 'yaratılış' denildiğinde zihin doğrudan bir yaratıcının varlığını kabul eder, ancak 'var oluş' denildiği takdirde, zihin doğrudan bir var edeni hatıra getiremeyebilir.⁴⁷

Nâblusî'nin varlık kitabı olan kâinatla, *Mesnevî* arasında kurduğu bir diğer alaka *Mesnevî*'nin yapısı ile ilgilidir. İki mısraı aynı kâfiyede olan nazım türü olan mesnevîde takip edilen bahr (arûz vezni) birdir. Ona göre apaçık varlık kitabı (*Kitâbü'l-vucûdi'l-mübîn*) her şeyi toplar ve her şey bu kitapta vezinli/ölçülüdür. Tıpkı *Mesnevî*'de olduğu gibi varlık kitabında da *ilmî bahr* bir, manalar muhtelifdir. Her biri bir suret olan kâfiyeler ise harflerde farklılık arz etmektedir. Nâblusî'ye göre varlık kitabındaki her şeyin zâhir ve bâtın; mülk ve melekût (gayb ve şehâdet âlemi) gibi ikili yöne sahip olması hasebiyle *Mesnevî* (ikili) kabul edilmiştir.⁴⁸

5. Nâblusî'de Kur'ân ve Sünnet Bütünlüğü

Nâblusî'ye göre *Mesnevî*, Kur'ân'ın ve onun açıklaması olan sünnetin manasını keşif ve izhar etmektedir. Kur'ân âyetlerinin manalarındaki gizliliği izale ve izah edicidir. Kur'ân'ın önemli bir tefsiri ve âyetlerin ince sırlarınının açıklayıcısıdır.⁴⁹

İster kevnî ister Kur'ânî tüm âyetlerin işaret ettiği Zât-ı Celâl'ı tanıma, müşâhede etme ve müşâhede etmeye mâni hallerin izale edilmesinde *Mesnevî* kula tefakkuh/ince anlayış kazandırmaktadır. Zira Nâblusî'ye göre *Mesnevî*, İlâhî hakikatler ve Rabbânî marifetleri ihtiva eden *fikh-ı ekber*'dir.⁵⁰

⁴⁷ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 144a-b

⁴⁸ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 144a.

⁴⁹ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 147a.

⁵⁰ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 145a.

Nâblusî'ye göre Hz. Peygamberin *sallallahu aleyhi ve sellem* sünneti Kur'ân'ın açıklamasıdır. O Kur'ân ve sünnet arasındaki ilişkiyi şu misalle izah eder: “Kur'ân'a göre sünnet, Hz. Adem'e nispetle Hz. Havvâ gibidir. Hak manaların tamamı sünnetten neşet etmektedir.”⁵¹

Nâblusî tasavvuf ilminin Kur'ân ve sünnete dayandığını iki sûfi büyüğü olan Cüneyd-i Bağdâdî ve Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'den nakleder. Cüneyd-i Bağdâdî “Bizim ilmimiz Kur'ân ve sünnetle kayıtlıdır.” derken, İbnü'l-Arabî, “Kur'ân ve sünnetten uzaklaşan her ilim esasen ilim değildir. Hakikatte o cehaletten ibarettir. Cehalet sâfi boşluk ve yokluktur. Yokluk ise mevcut değildir.” demektedir.⁵²

Nâblusî'nin zâhir ve bâtın birlikteliğine yapılan vurgunun yanında, Kur'ân ve sünnet bütünlüğüne dikkat çeker. Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî* Kitabı için, “Din'in asıllarının asıllarının asıllarıdır.”⁵³ sözünü şerh ederken o şöyle der:

“*Mesnevî*, Muhammedî Din'in inanç kurallarının esaslarıdır. O da Hakk'a yaraşır amellerdir. Hakk'a yaraşır amellerin de asılları şüphesiz bidat ve sapmalardan arınmış sahih inançtır. İtikadın da asılları Kur'ân ve Rasûllah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* sünnetidir. Kur'ân ve sünnete muhalif bir inanç kabul edilemez.”⁵⁴

Tasavvufu şeriattan uzak batılı tarzda bir mistisizme indirgeyen yaklaşıma karşı Nâblusî'nin bu tavrı Kur'ân ve sünnete muvâfık, İslam tasavvufunun ruhuna uygun bir tavidir. Nâblusî'ye göre dinin iki ölçütü olan Kur'ân ve sünnete aykırı yorumlar, habîs (bayağı) vesveselerdir.

⁵¹ Nâblusî, *es-Sirâtu's-sevî şerhu Dîbâcâti'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 152b.

⁵² Nâblusî, *es-Sirâtu's-sevî şerhu Dîbâcâti'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 152b-153a.

⁵³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerîf*, 38.

⁵⁴ Nâblusî, *es-Sirâtu's-sevî şerhu Dîbâcâti'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 144b.

ولا تقصدوا منه الخبيث وساوساً تخالف ميزاني كتاب وسنة

(O arzdan Kur'ân ve Sünnet ölçütlerine aykırı olan bayağı
vesveselere yönelme.)⁵⁵

Nâblusî bu tavrıyla dini sadece nasların zâhirine indirgeyen Selefi yaklaşımı reddettiği gibi amelden uzak bir tasavvufu da reddetmektedir. Dinin iki temel sütunu olan Kur'ân ve sünnete aykırı tüm yorumları “bayağı vesvese” olarak tavsif etmektedir.⁵⁶

Nâblusî'ye göre tasavvuf Kur'ân ve sünnete muvâfık olan ilim ve ameldir. O, Muhammedî Din'in inanç kurallarının esaslarını sâlih amel (Hakk'a yaraşır ameller) olarak nitelerken, Hakk'a yaraşır amellerin de asıllarını da “bidat ve sapmalardan arınmış sahil inanç” olarak görmektedir. Ona göre itikadın da asılları “Kur'ân ve Rasûlullah'ın *sallallahu aleyhi ve sellem* Sünnetidir ve Kur'ân ve Sünnete muhalif bir inanç kabul edilemez.”⁵⁷

Sonuç

Hiz. Mevlânâ'nın başta *Mesnevî*'si olmak üzere diğerk telîfâtı, Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'nin *Fütûhât-ı Mekkiye*'si, *Fusûsu'l-Hikem*'i ve diğerk eserleri İslam medeniyeti içinde önemli yere sahip başyapıtlardır. Hiz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si üzerine geniş çalışmalar yapılmıştır. Bu eserlerden biri de Ekberiyeye Geleneği müntesiplerinde İmam Nâblusî'nin *Mesnevî*'nin Arapça üç dîbâcesini şerh ettiği *es-Sırâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* isimli telifidir. Nâblusî bu çalışmasında gerek İbn Arabî'den yaptığı nakillerle ve gerekse Ekberiyeye Geleneğine ait kavramları kullanmak suretiyle Şeyh-i Ekber ile Hiz. Mevlânâ buluşturmış, ilim ehli âriflerin farklı formlarda aynı hakikatı ifade ettiğini göstermiştir. Vahdet-i vücûd akidesine

⁵⁵ Nâblusî, *Bevâtinü'l-Kur'ân ve mevâtinü'l-Furkân* (9868), 24a.

⁵⁶ Tığlıoğlu, *Abdülğani en-Nâblusî ve Tefsirciliği*, 129.

⁵⁷ Nâblusî, *es-Sırâtu's-sevî şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî* (Es'ad Efendi, 3606), 144b.

dayanan Ekberiyye Geleneği anlayışı şerhte yoğun biçimde işlenmiştir.

Nâblusî'nin Hz. Mevlânâ ile şeyh-i Ekber sentezi ve bu sentez zâviyesinden kaleme aldığı şerhi, bir anlamda Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'de ifade ettiği felsefe ve hikmeti tanıtan giriş mâhiyetindedir.

Nâblusî'nin *es-Sırâtu's-Sevî* isimli şerhinde görüleceği üzere Osmanlı âlim ve âriflerinde günümüzde kimilerinin iddia ettiği gibi⁵⁸ Mevlânâ ile şeyh-i Ekber'i çatıştırma fikri bulunmamaktadır. Bilakis her iki mesleğin aynı temayı farklı forumlarda ifade ettiğine dair bir görüşün hâkim olduğuna şâhit olmaktayız. Bu sebeple Osmanlı sûfi münevverler şeyh-i Ekber ve Mevlânâ'dan azami derecede istifade etmişler ve bu istifadeyi "iki anneden süt emmek" olarak dile getirmişlerdir.⁵⁹

Fıkıh Nâblusî'de İslam'ın zâhirî ve bâtinî veçhelerini kapsayan genel idrak, anlayış ve yaşayıştır. Ona göre İslam'ın zâhirî fikhî (Nâblusî'nin ifadesiyle *fikh-ı asđar*) insanı, *fikh-ı ekber* olan marifetullahı ulaştırmak için bir araç olarak görülmekteyken, günümüzde hâkim olan din algısında İslam'ın zâhir fikhî amaç olarak telakkî edilmektedir. Nâblusî'nin de içinde bulunduğu bu irfânî gelenekte din sadece görünen kısmı ele alan *fikh-ı asđardan* ibaret değildir.

Günümüzde sınırlı ve dar alana sıkıştırılmış ve bu sebeple yanlış mecrâda ilerlemesine sebep olan dinî tefekkürün cihanşümul ve medeniyet kuran dönemde olduğu gibi doğru mecrâda yeniden hayat bulabilmesi, ilim ve irfanda nesep sahibi âlim âriflerin din anlayışının yeniden ihyâ edilmesine bağlı olduğunu düşünüyöruz. Günümüzde

⁵⁸ İsmail Güleç, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe şerhler", *İlmi Araştırmalar* 0 / 22 (şubat 2014), 144.

⁵⁹ Mahmud Erol Kılıç, *Mevlânâ Üzerine Konuşmalar* (İstanbul: Sufi Yay., 2014), 57.

yaşanılan ontolojik krizin yine bu ilmî ve irfânî nesebi olan mirasla aşılabilceğine kâniyiz.

Kaynakça

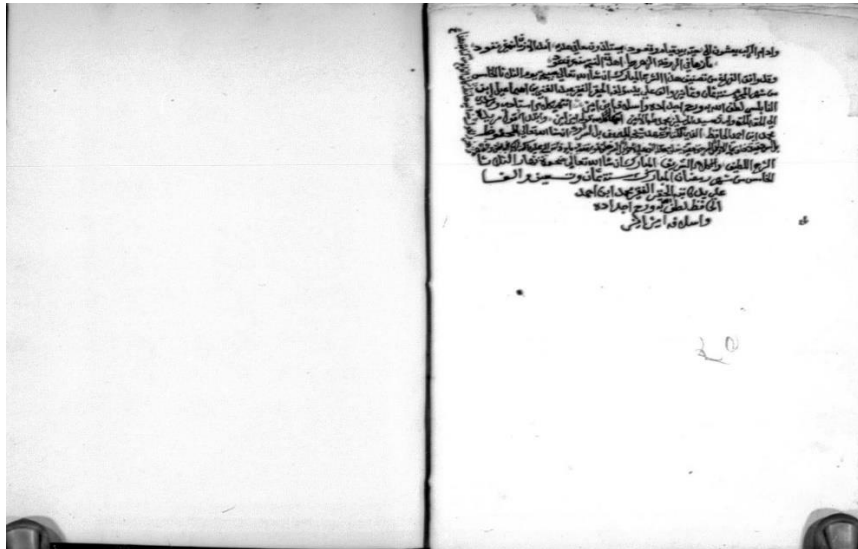
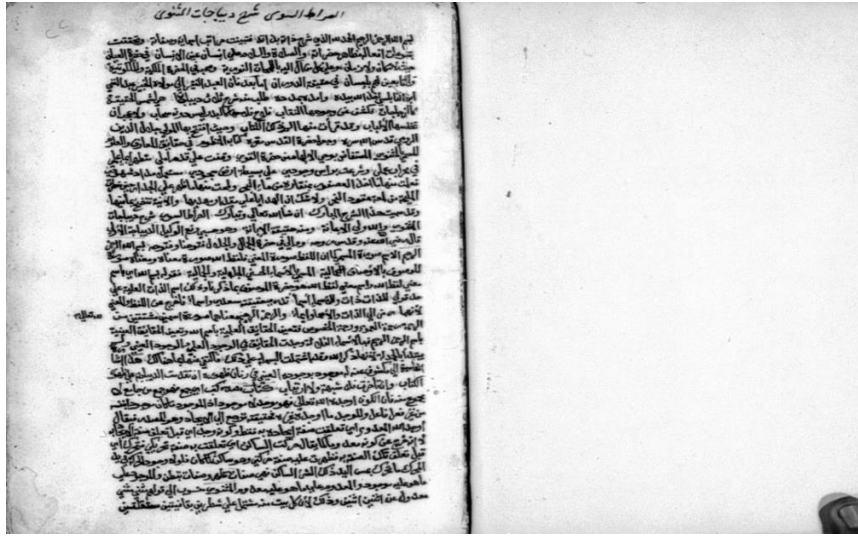
- Abdulîsâvî, Meşân. *et-Tefsîru'l-işârî mâhiyyetuhû ve davâbituhû*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- Aydın, Atik. "Arapça Dîbâceleri Bakımından Mevlânâ Mesnevîsi". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 / 2 (Ocak 2016), 107-121.
- Bedirhan, Muhammed. *Abdülğani Nablusî'nin Vahdet-i Vücûd Müdafaası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Alaaddin, Bekrî. *Bir Çağın Öncüsü Abdülğani Nâblusî Hayatı ve Fikirleri*. çev. Veysel Uysal. İstanbul: İnsan Yayınları, 1985.
- Coşan, Mahmud Es'ad. *Tarihî ve Tasavvufî Şahsiyetler*. İstanbul: Server Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Dikici, Recep. "Abdülğani en-Nablusi ve Süleymaniye Kütüphanesindeki Mesnevî Dîbâcesi Şerhi". *IX. Milli Mevlânâ Kongresi*. 191-196. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1997.
- Gazzî, Kemâleddin. *el-Virdü'l-ünsî ve'l-vâridü'l-kudsî fî tercemeti'l-Ârif Abdilğani en-Nâblusî*. ed. Samir Akkaş. Leiden: Daru Brill, 2012.
- Goldziher, İgnaz. *Mezâhibu't-tefsîri'l-İslâmî*. çev. Abdulhalim en-Neccâr. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1955.
- Güleç, İsmail. "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler". *İlmi Araştırmalar* 0 / 22 (Şubat 2014), 135-154.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Fusûsu'l-Hikem*. ed. Ebu'l-Alâ Afîfî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

- Kaplan, Mahmut. *Hayriyye Nâbî (inceleme-metin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.
- Kevserî, Zahid. *Mukaddimât*. Dımaşk & Beyrut: Dâru's-Süreyya, 1. Basım, 1997.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Anadolu'nun Ruhunu Tasavvuf Felsefe Siyaset Konuşmaları*. İstanbul: Sufi Yay., 5. Basım, 2018.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Mevlânâ Üzerine Konuşmalar*. İstanbul: Sufi Yay., 2014.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Şeyh-i Ekber İbn Arabî Düşüncesine Giriş*. İstanbul: Sufi Yay., 2018.
- Celâleddin-i Rûmî, Mevlânâ. *Mesnevî-i Şerîf*. çev. Süleyman Nahîfî. İstanbul: Sufi Yay., 1. Basım, 2018.
- Nâblusî, Abdülgani. *Bevâtinü'l-Kur'ân ve mevâtinü'l-Furkân*. Şam: Zâhiriyye Kütüphanesi, 9868, 1a-110a.
- Nâblusî, Abdülgani. *Cevâhiru'n-Nusûs fî Halli Kelimâti'l-Fusûs*. ed. Âsım İbrahim el-Keyyâlî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2008.
- Nâblusî, Abdülgani. *Dîvânu'l-Hakâik ve Mecmû'r-Rekâik*. ed. Muhammed Abdulhâlik ez-Zenâtî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2013.
- Nâblusî, Abdülgani. *el-Metâlibu'l-vefiyye bi-şerhi'l-Ferâidi's-Seniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim Paşa, 797, 1a-430a.
- Nâblusî, Abdülgani. *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*. ed. Bekrî Alaaddin. Dımaşk: Dâru Nînevâ, 2009.
- Nâblusî, Abdülgani. *es-Sirâtu's-şevî şerhu Dîbâcâti'l-Mesnevî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, 3606, 143b-160a.

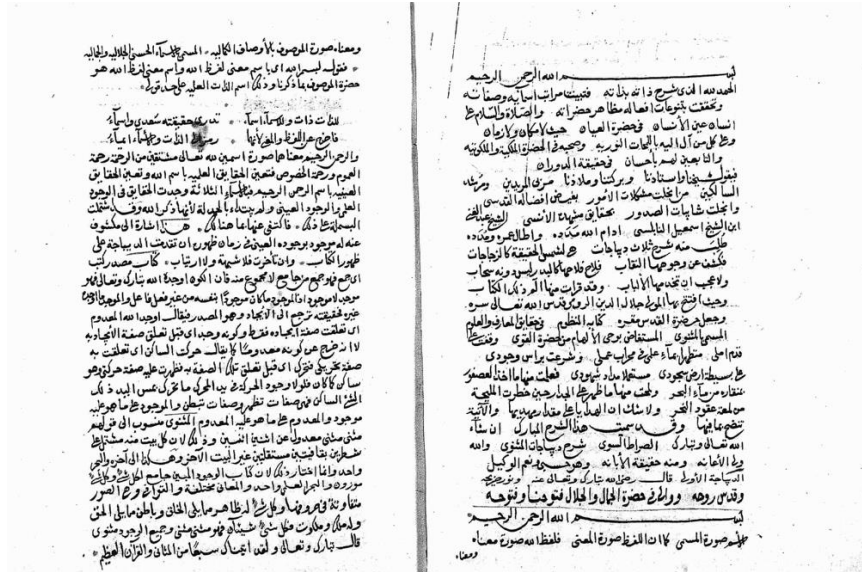
- Nâblusî, Abdülğani. *et-Tahrîru'l-hâvî alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu, 78, 79, 80, 81.
- Nâblusî, Abdülğani. *Mevlevilik Müdafası (el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye (Mevlevî Büyüklerinin Yolunda İnci Gerdanlıklar)*. çev. Mehmed Zahid Tıĭlıoĭlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2019.
- Nâblusî, Abdülğani. *Tenbîhu'l-efhâm alâ meânî umdeti'l-ahkâm*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 843, 1a-477a.
- Öteleş, Zeliha. *Abdülğani en-Nâblusî Şerhi Bağlamında İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'sinde Seyr ü Sülûk*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Tıĭlıoĭlu, Mehmed Zahid. *Abdülğani en-Nâblusî ve Tefsirciliĭi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Tıĭlıoĭlu, Mehmed Zahid. "Tekfir, Teşbih ve Tecsim Bağlamında Selefî-Vahhabî Söylemin Çıkmazları". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 21 / 1 (Haziran 2021): 205-229. <https://doi.org/10.33420/marife.883987>
- Zurkânî, Muhammed b. Abdalbaki. *Muhtasaru'l-Makâsıdı'l-Hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehra alâ elsineti'n-nâs*. thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbaĭ. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1989.

Ekler

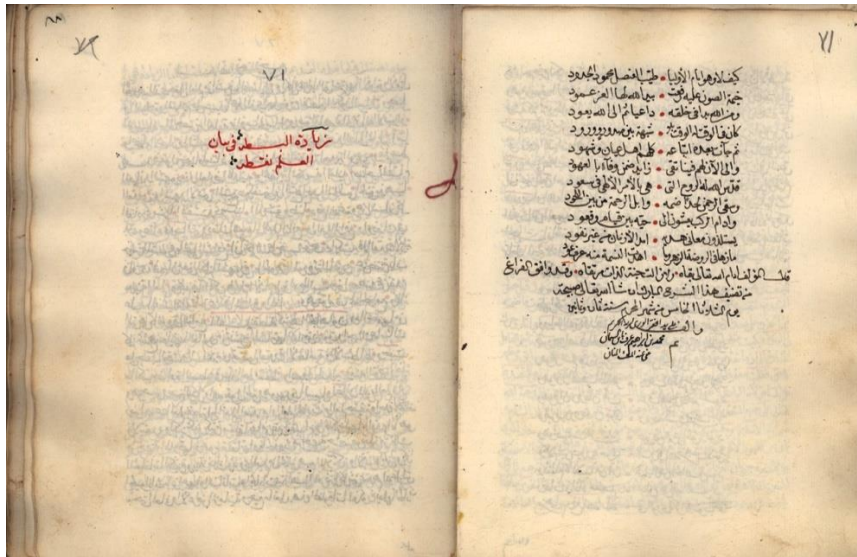
Ek-1 es-Srâtu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî Zâhiriyye Nüshası, Nr. 4008

Ek-2 es-Sirātu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî Süleymâniye Kütüphanesi Es'ad Efendi kısmı 3606 Nüshası

Ek-3 es-Sirātu's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî Bosna Hersek Gâzî Hüsrev Bey Nüshası

Ek-4 es-Sırâtü's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî Süleymâniye
Kütüphanesi Tâhir Ağa Tekkesi 43 Nüshası

